

СТРУЧНИ РАД / EXPERT PAPER

Примљен: децембар 2013.

Received: December 2013.

Данијел Штефек

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА ПРЕМА МАЛОЉЕТНИЦИМА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Кривични поступак према малољетницима спада у посебне кривичне поступке. У овом поступку примјењују се нека посебна правила, по чему се овај поступак и разликује у односу на општи кривични поступак против пунољетних лица. Најважније карактеристике су: дужност свих учесника поступка да према малољетнику поступају обазриво, обавезна одбрана малољетника, забрана објављивања тока кривичног поступка, дужност хитног поступања, примјена начела опортунитета, обавезно искључење јавности током поступка и др.

Циљ кривичног поступка према малољетнику јесте и спречавање појаве малољетничке делинквенције. Иначе, криминалитет малољетника представља посебну категорију криминалитета јер су малољетници посебна врста учинилаца кривичних дјела због свог психофизичког статуса који карактерише незрелост. Малољетници представљају изузетно осјетљива лица према којима се мора пажљиво и опрезно поступати у свим фазама поступка, како се не би негативно утицало на развој личности малољетника. У том смислу, малољетником се сматра свако лице које је у вријеме извршења кривичног дјела навршило 14 година, а није навршило 18 година живота.

Рад садржи прије свега основне карактеристике поступка у којем се малољетник појављује као непосредни извршилац инкриминисаног дјела, као и карактеристике и правила поступања суда, тужиоца и других службених лица према малољетнику. У раду, аутор се користио правним и историјским методом, те методом анализе садржаја.

Данијел Штефек, danielstefek1989@yahoo.com.

Кључне ријечи: Обазриво поступање; Обавезна одбрана; Објављивање тока поступка; Хитно поступање; Начело опортунитета; Искључена јавност.

1. УВОД

У Републици Српској доношењем посебног законодавства за малољетнике настављена је реформа, која је почела још 2003. године у законодавству које се односи на пунољетна лица. Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске¹ је системски закон и као таква представља *lex specialis* у овој области. За све што није регулисано овим законом, важи сходна примјена Закона о кривичном поступку Републике Српске² који регулише општи кривични поступак према пунољетним лицима. Закон о заштити малољетника у кривичном поступку темељи се на рјешењима савременог кривичног законодавства, међународним уговорима и искуствима других земаља. Овај закон својим рјешењима ствара темеље система малољетничког правосуђа, у чијем средишту је добробит дјетета. На овај начин, домаће законодавство слиједи примјере других држава које су донијеле одвојена законодавства за малољетнике.

2. ДУЖНОСТ ОБАЗРИВОГ ПОСТУПАЊА

При предузимању радњи којима је присутан малољетник, а нарочито при његовом испитивању, поступа се обазриво, водећи рачуна о зрелости, другим личним својствима и заштити приватности малољетника како вођење кривичног поступка не би штетно утицало на његов физички, ментални и когнитивни развој.³ Судија који води кривични поступак обавезан је у поступку према малољетном учиниоцу кривичног дјела избјегавати неподесно држање и изражавање, неозбиљност, неумјесне шале, али и претјерану строгост према малољетном учиниоцу кривичног дјела.⁴ У кривичном поступку према малољетнику свакако треба обратити пажњу на степен душевне развијености малољетника, његово здравствено

¹ Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске – ЗЗПДМ, *Службени гласник РС*, бр. 13/10 и 61/13.

² Закон о кривичном поступку Републике Српске – ЗКПРС, *Службени гласник РС*, бр. 53/12.

³ ЗЗПДМ, чл. 76, ст. 1.

⁴ М. Симовић *et al.*, *Коментар Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске*, Међународно удружење научних радника – АИС, Бања Лука 2010, 175.

стање, личне околности, његово владање и склоности, личне и породичне прилике у којима је малољетник живио, његово учење и владање у школи итд. Обазриво поступање мора да се спроводи у потпуности, али може да се посматра кроз призму начела „искључења јавности” које се јавља као допуна начела обазривог поступања, јер се на овај начин у потпуности штити малољетно лице, као и његова породица од могућих штетних утицаја јавности који би у будућности могли да утичу на развој малољетника, али и његово потпуно укључивање у друштвену заједницу.⁵ О начелу искључења јавности, у раду ће бити више ријечи.

Дужност обазривог поступања према малољетнику односи се првенствено на органе који учествују у поступку, прије свега на тужиоца и суд (посебно када испитују малољетника), а та обавеза мора да се протеже и на све остале учеснике кривичног поступка као што су нпр. вјештаци и стручна лица, психолози и педагози који такође имају значајну процесну улогу у кривичном поступку према малољетнику. Суд је у обавези да прати да сви актери поступка поступају по овом начелу, а у случају непоштовања наведеног законског императива суд има могућност да такве актере казни процесним санкцијама прије свега новчаном казном.

Органи који учествују у поступку упозорењем или удаљењем на одређени период, спречавају свако недисциплиновано понашање малољетника.⁶ У случају да малољетник и након упозорења настави са недоличним понашањем, судија за малољетнике односно предсједник вијећа може одлучити да се малољетник удаљи из суднице за одређени временски период, а поступак се наставља у присуности браниоца. Након повратка малољетника у судницу, бранилац је у обавези да малољетника обавијести о радњама проведеним у његовом одсуству.

3. ОБАВЕЗНА ОДБРАНА

Обавезна стручна одбрана, према нашем мишљењу, представља једно од основних права малољетника у кривичном поступку и као такво прописано је и у уставима већине држава. Ово право формулисано је и у одређеним међународним правним актима, као што су Пекиншка правила, Конвенција о правима дјетета и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода.

⁵ М. Говедарица, *Малољетни учиниоци у кривичном законодавству Републике Српске*, докторска дисертација одбрањена на Правном факултету Универзитета у Источно Сарајеву, Источно Сарајево 2013, 105.

⁶ ЗЗПДМ, чл. 76, ст. 2.

Малољетник мора имати браниоца приликом првог испитивања од стране тужиоца или овлашћеног службеног лица, као и током цијелог поступка.⁷ Законски израз „цијели поступак” подразумијева припремни поступак, првостепени поступак и поступак по правним лијековима. Обавезна одбрана малољетника предвиђена је без обзира на врсту и висину кривичне санкције која је прописана. Овакво законско рјешење у складу је с тенденцијом посебне заштите оптужених који су на било који начин угрожени, физички или психички. То одговара и међународним стандардима о заштити права малољетника који се изражавају кроз начело о заштити „најбољих интереса дјетета и малољетника” (*the best interests of the child*).⁸

Малољетник мора имати браниоца и онда када овлашћено лице изриче полицијско упозорење као и у случају када тужилац за малољетнике условљава непокретање поступка према малољетнику испуњењем васпитне препоруке.

Избор браниоца врши малољетник, као и лица која су му блиска (законски заступник или сродници). Уколико наведена лица не узму браниоца малољетнику, о томе се обавјештава суд, који на приједлог тужиоца за малољетнике или овлашћеног службеног лица поставља браниоца по службеној дужности. Овај бранилац мора имати посебна знања из области права дјетета и преступништва младих. Важно је напоменути да у поступку према малољетнику бранилац има сва права као и у другом кривичном поступку, а чак и више од тога, јер може изјавити жалбу против пресуде, односно рјешења и против воље малољетника. Уколико малољетник и буде испитан без присуства браниоца, такав записник и снимак малољетничког испитивања не могу да се употребе као доказ у поступку.

Међународним стандардима такође је прописано да у случају када не познаје језик на коме се води кривични поступак, малољетном учиниоцу кривичног дјела одређује се преводилац, без накнаде.

4. ОСЛОБОЂЕЊЕ ОД ДУЖНОСТИ СВЈЕДОЧЕЊА

Нико не може бити ослобођен од дужности свједочења о околностима потребним за оцјењивање зрелости малољетника, упознавање његове личности и прилика у којима живи.⁹ Од дужности свједочења ослобођени су само родитељ, старалац, усвојилац, вјерски службеник, односно исповједник и бранилац. Посебна обавеза суда у кривичном поступку према малољетнику јесте да испита чињенице

⁷ ЗЗПДМ, чл. 77, ст. 1.

⁸ М. Симовић *et al.*, (2010), 302.

⁹ ЗЗПДМ, чл. 78, ст. 1.

које се односе на психички статус малољетника и његове микросоцијалне животне околности којима треба да посвети нарочиту пажњу. Природа самог кривичног поступка према малољетницима је испитивање ових околности, а не само оних које се директно односе на кривично дјело које је предмет поступка. Неки теоретичари сматрају да је круг лица која се могу ослободити од дужности свједочења неуобичајено широк и што је по њима посебно нелогично, ту су наведена и нека лица која по логици ствари, имају или би могла имати, најпотпунија сазнања баш о таквим чињеницама, а то су прије свега родитељ, старалац, усвојилац и вјерски службеник, односно исповједник. Није сасвим јасна интенција законодавца у овом случају, јер ако се ова лица ослобађају сведочења о околностима које се односе на основне личне и социјалне прилике малољетника и под условом да искористе то своје право, суд се лишава свједока који у односу на такве чињенице вјероватно имају највише сазнања.¹⁰ Међутим, постоје и мишљења других теоретичара који сматрају да вриједност ових исказа (родитеља и старалаца) није од веће користи јер не вриједе много, јер родитељи и ближи сродници малољетника или бране малољетника, да би избјегао примјену васпитне мјере или приказују стање горе него што јесте, да би постигли изрицање заводске васпитне мјере и ослободили се старања о малољетнику. Вриједност ових исказа потребно је, стога, цијенити с опрезом и у контексту с осталим доказима који се проводе током поступка.¹¹

Закон прописује још једно ограничење, а оно се односи на свједочење социјалног радника надлежног органа старатељства. Наиме, када свједочи социјални радник органа старатељства, његово испитивање не може се односити на околности учињеног дјела о којима је сазнао испитујући малољетника у поступку сачињавања социјалне анамнезе и других извјештаја по захтјеву тужилаштва или суда.

5. СПАЈАЊЕ И РАЗДВАЈАЊЕ ПОСТУПКА

У пракси, често се дешава да малољетници учествују у извршењу кривичног дјела са пунољетним лицима. Улога малољетника у извршењу кривичног дјела може бити различита. Закон о заштити малољетника у кривичном поступку регулише ово питање правилом да се поступак према малољетнику кад је учествовао у извршењу кривичног дјела заједно са пунољетним лицем (објективни

¹⁰ З. Јекић, М. Шкулић, *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево 2005, 389.

¹¹ М. Симовић *et al.*, (2010), 304.

конекситет), раздваја и спроводи по одредбама овог закона. Наведено правило примјењује се без обзира на кривично дјело, и да ли је у питању млађи или старији малољетник.

Кривични поступак према малољетном извршиоцу кривичног дјела може се изузетно водити заједно са поступком против пунољетних лица и спровести по одредбама ЗЗПДМ само ако је спајање поступка неопходно за свестрано разјашњење ствари. Дакле, о спајању поступка, на образложен приједлог тужиоца за малољетнике, одлучује судија за малољетнике. Поступак се може спојити у сваком стадијуму, мада постоји мишљење да би евентуално спајање требало да уследи тек после спроведеног припремног поступка кад су спорна питања у довољној мјери разјашњена, али у сваком случају таква се одлука мора донијети прије завршетка главног претреса. У јединствено вођеном кривичном поступку, према малољетнику се мора поступати обазриво, те водити рачуна о одредбама о обавезној одбрани, свједочењу, улози органа старатељства, позивању и достављању писмена, дужности хитног поступања, примјени начела опортунитета, примјени васпитних препорука и изрицању других кривичних санкција, те другим принципима поступка према малољетницима.

Уколико се спроводи јединствен кривични поступак, суђење се проводи пред судијом за малољетнике надлежног суда, односно пред вијећем од троје судија којем предсједава судија за малољетнике. Законодавац предвиђа да судија за малољетнике, односно вијеће може до завршетка главног претреса одлучити да из разлога цјелисходности или других оправданих разлога поступак раздвоји. Једном спојен поступак може се раздвојити ако су престали разлози који су довели до његовог спајања. Против рјешења којим је одлучено о спајању или раздвајању поступка жалба није допуштена.¹²

Начело спајања поступка такође се огледа и у спајању тужилачких предмета. Наиме, уколико су предузете тужилачке радње током припремног поступка или приликом стављања приједлога за изрицање васпитне мјере у вези са извршењем кривичног дјела од стране малољетног лица, односно уколико је предмет у некој од ових фаза, често долази до тога да малољетник изврши ново кривично дјело имајући у виду чињеницу да у сваком друштву, па тако и у нашем, постоје малољетна лица која су повратници у вршењу кривичних дјела. У том случају, када полиција достави тужилаштву извјештај о учињеном кривичном дјелу и када се формира тужилачки предмет по том извјештају, извршиће се техничка радња спајања тог

¹² ЗЗПДМ, чл. 79, ст. 5.

новог тужилачког предмета са предметом по којем је већ раније поступано у односу на малољетно лице. Иако је у овом случају ријеч о техничкој радњи, она сама по себи представља досљедну примјену начела спајања и вођења јединственог поступка.

Може се, исто тако, расправљати и о случајевима када у оваквим ситуацијама неће доћи до спајања тужилачких предмета. Разлог за тако нешто можемо тражити у процјени да поступање по првобитном предмету према малољетнику у сарадњи са надлежним органом социјалног старања може имати сврху ресоцијализације малољетног лица па би по окончању поступка који би се завршио изрицањем васпитне мјере од стране суда по овоме предмету, оставило простора да се у односу на други накнадни тужилачки предмет поступи по начелу опортунитета. На овај начин, заобишла би се радња спајања поступка. Овакав вид поступања има сврху у случају када околности у новом тужилачком предмету не би утицале на изрицање друге – теже мјере према малољетнику. Ово захтијева сарадњу и кореспонденцију тужиоца са надлежним стручним тимом центра за социјални рад који је законски у обавези изнијети мишљење у вези са примјеном оне мјере која ће дати одговарајуће резултате у односу на малољетника. У складу са овим, ако цјелокупном анализом стручни тим центра за социјални рад не промијени мишљење о првобитној предложеној мјери, сматрамо да су овакви изузеци, у којима се неће извршити спајање тужилачких предмета, оправдани и једноставнији, посебно узимајући у обзир интерес малољетних лица и чињеницу да законски прописи оваквим дјеловањем нису изиграни уз уважавање права свих оштећених. Дакле, нема сметњи да се у новом тужилачком предмету након окончања првобитног предмета које би као резултат имао изрицање васпитне мјере, у том новом предмету донесе тужилачка одлука у складу са начелом опортунитета. Свако друго поступање које би прелазило ове границе, прије свега околности извршења новог кривичног дјела и изостанак сарадње свих структура, прије свега тужиоца и центра за социјални рад, не би било у складу са примјеном идеје о спајању и раздвајању поступка.

6. ПОЗИВАЊЕ МАЛОЉЕТНИКА И ДОСТАВЉАЊЕ ПИСМЕНА МАЛОЉЕТНИКУ

За позивање малољетника важи посредни начин позивања, што значи да се он не позива лично, већ посредством других лица. Малољетник се позива преко родитеља, односно законског заступника. Овакав начин позивања предвиђен је и ради малољетног учиниоца и родитеља, који треба да знају да се према њиховом дјетету води поступак – да би се упознали с предметом и припремили

стручну одбрану, утицали на поступање малолетника и сл. Изузетак од позивања малолетника преко родитеља, односно законског заступника представља позивање малолетног учиниоца кривичног дјела у случају хитног поступања или из других оправданих разлога. Оправданим разлогом може се сматрати позивање малолетног учиниоца кривичног дјела који нема родитеља ни законског заступника, или позивање малолетника чији су родитељи дуже одсутни или се налазе у иностранству. У оваквим случајевима, поступајући судија за малолетнике на приједлог тужиоца за малолетнике, у интересу малолетника, именује посебног стараоца до окончања поступка.

Достављање одлука и других писмена малолетнику врши се сходно одредбама Закона о кривичном поступку, с тим да се малолетнику писмена не достављају истицањем на огласној табли суда, а не примјењује се ни одредба Закона о кривичном поступку о усменом саопштавању одлуке. Одлуке и друга писмена достављају се и родитељима, односно стараоцу малолетника.¹³

7. ДОВОЂЕЊЕ МАЛОЉЕТНИКА

Мјеру довођења малолетника спроводе припадници судске полиције. Оно што је карактеристично јесте да та лица не смију бити униформисана, тако да овај задатак обављају у цивилној одјећи, водећи рачуна да то чине на неупадљив начин, осим у случајевима опасних учинилаца или најтежих кривичних дјела. Другачије поступање од овог, штетно би се одразило на малолетника.

Ова правила примјењују се и у погледу малолетника када се проводи јединствен поступак за малолетника и пунољетне учиниоце.

8. ОБЈАВЉИВАЊЕ ТОКА КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА

Не смије се објавити ток кривичног поступка према малолетнику, ни одлука донесена у том поступку, нити се може у сврху објављивања вршити видео и аудио снимање тока поступка.¹⁴ Кажњиво је објављивање, без дозволе суда, тока кривичног поступка, одлуке која је у том поступку донесена или објављивање имена малолетника према којем је вођен поступак. Ова забрана објављивања информација о поступку према малолетнику чини се из разлога заштите приватности малолетне особе и спречавања непотребне јавности која може штетно дјеловати на даљи развој

¹³ ЗЗПДМ, чл. 82, ст. 2.

¹⁴ ЗЗПДМ, чл. 84, ст. 1.

малољетника. Објављивање значи обавјештавање јавности у средствима јавног обавјештавања или другим средствима помоћу којих се подаци о поступку према малољетнику могу учинити доступним ширем кругу особа (нпр. на интернету).¹⁵

Правноснажна одлука суда може се објавити, али без навођења имена малољетника и других података из којих би се могао утврдити његов идентитет.¹⁶ Овакво рјешење представља компромис између два захтјева, с једне стране заштите личности малољетника, а с друге стране информисања јавности. Дакле, оваква законска формулација дозвољава објављивање правноснажне одлуке суда у кривичном поступку према малољетнику, али уз ограничење да се таква одлука објави без навођења личних података, односно имена малољетног учиниоца кривичног дјела, односно одлука се може објавити без других података малољетника из којих се може утврдити његов идентитет. За кршење ове законске одредбе предвиђено је кривично дјело које се односи на повреду тајности поступка.

9. ДУЖНОСТ ХИТНОГ ПОСТУПАЊА

Органи који учествују у поступку према малољетнику, као и други органи и установе од којих се траже обавјештења, извјештаји или мишљења дужни су да поступају најхитније како би се поступак што прије завршио.¹⁷

Кривични поступак према малољетницима начелно би требало да буде спроведен брзо и ефикасно, јер временом малољетник прелази у другу старосну категорију, што битно утиче и на очекиване и могуће ефекте кривичног поступка који се према њему води. Захтјев за хитност поступка темељи се на сазнању да је педагошки утицај на младог човјека ефикаснији и снажнији што је вријеме од тренутка учињеног кривичног дјела па до почетка примјене малољетничке санкције краће.¹⁸ Такође, сувише дуг поступак може да произведе и одређене негативне посљедице у односу на личност малољетника. Хитност поступања према малољетнику постиже се на два начина: прописивањем краћих рокова за поједине процесне радње у односу на општи кривични поступак и прописивањем неких посебних рјешења која убрзавају поступак.

¹⁵ М. Симовић *et al.*, (2010), 185–186.

¹⁶ ЗЗПДМ, чл. 84, ст. 2.

¹⁷ ЗЗПДМ, чл. 85, ст. 1.

¹⁸ А. Carić, I. Kustura, „Kamo ide hrvatsko maloljetničko krivično zakonodavstvo?“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 2010, 619.

Кривични поступак према малољетницима јесте хитан, па је поступајући судија за малољетнике обавезан да поступа хитно, односно брзо и ефикасно и да не одуговлачи кривични поступак. Такође, сви органи и установе које учествују у кривичном поступку према малољетном учиниоцу кривичног дјела, као и други органи и установе од којих се траже обавјештења, извјештаји или мишљења дужни су да поступају најхитније како би се кривични поступак што прије завршио. Законодавац с циљем убрзавања кривичног поступка према малољетном учиниоцу кривичног дјела, прописује обавезу судији за малољетнике да обавјештава предсједника суда сваких 15 дана који предмети малољетника нису окончани и о разлозима због којих је по појединим предметима поступак још у току, при чему је предсједник суда дужан да, по потреби предузме неопходне мјере да се убрза поступак. О томе у списиима, мора да остане писани траг. Прави значај овог права малољетника јесте да се малољетник заштити од предугог трајања поступка, с негативним и трауматичним посљедицама прекомјерног захвата у остваривање његових људских права и слобода.

10. МЈЕСНА НАДЛЕЖНОСТ

Надлежност суда за малољетнике одређена је према мјесту пребивалишта малољетника (*forum domicili*), а ако малољетник нема пребивалишта или је оно непознато, онда се надлежност успоставља према мјесту његовог боравишта (*forum residentiae*) и то представља правило. Закон прописује и два изузетка у односу на ово правило. Први изузетак чини успостављање надлежности суда према мјесту извршења кривичног дјела, а други изузетак је надлежност суда на чијем се подручју налази завод или установа за извршење кривичних санкција у којој се малољетник налази. Ова два изузетка долазе у обзир само ако је очигледно да ће се пред судом мјеста извршења кривичног дјела, односно пред судом на чијем се подручју налази завод или установа за извршење кривичних санкција у којој се малољетник налази – поступак лакше спровести, што је на неки начин *questio facti* које зависи од низа околности субјективне и објективне природе.

Изузеци представљају логичну посљедицу дужности суда да у припремном поступку прикупи и утврди све чињенице које се односе на личност малољетника, његове породичне прилике и средину у којој живи, јер подаци о томе најбоље могу да се прибаве у мјесту пребивалишта, односно боравишта малољетника. Осим тога, у мјесту пребивалишта односно боравишта малољетника постоје услови за

утврђивање околности за избор и касније праћење извршења васпитне мјере.

11. ПРИМЈЕНА НАЧЕЛА ОПОРТУНИТЕТА

Препуштено је на оцјену тужиоца за малољетнике да ли ће захтјевати да се према малољетнику покрене кривични поступак или ће одлучити да не покрене кривични поступак поступајући према начелу опортунитета. Начело опортунитета може се посматрати као право тужиоца на прилагођавање суштинске крутости начела легалитета, иако у ограниченом обиму.

Први случај могућности примјене начела опортунитета прописује да тужилац за малољетнике може одлучити да не покрене кривични поступак према малољетнику ако се ради о кривичном дјелу за које је запријеђена новчана казна или казна затвора до пет година. Поред тога, потребно је да за кривично дјело постоје докази да га је малољетник учинио, а као посљедњи услов захтијева се да тужилац сматра да вођење поступка не би било цјелисходно. Процјена овог посљедњег услова у искључивој је надлежности тужиоца. У Закону је наведено шта би требало имати у виду код процјене цјелисходности, па се наводе природа кривичног дјела и околности под којима је оно учињено, ранији живот малољетника и његова лична својства. Према томе, тужилац своју одлуку да не покреће кривични поступак према малољетнику мора утемељити на кумулативно испуњеним условима, и то природи кривичног дјела и околности под којима је оно учињено, с једне стране, те ранијем животу малољетника и његовим личним својствима, с друге стране. Сви ови разлози морају кумулативно да постоје и да буду такви да оправдају доношење одлуке да се не покреће поступак према малољетнику. Одлука тужиоца да не покреће поступак према малољетном учиниоцу кривичног дјела мора да обухвати и образложи све законске услове који се траже, да би на такав начин тужилац оправдао овакво доношење одлуке, нарочито због тога што законом није успостављена контрола покретања поступка, на захтјев оштећеног.¹⁹ Тужилац може поступити на исти начин и у случају кривичног дјела са прописаном казном затвора преко пет година ако је такво поступање у складу са принципом сразмјерности. Ради утврђивања околности које се тичу учињеног кривичног дјела и личности малољетника, тужилац може затражити обавјештења од родитеља, односно стараоца малољетника, других лица и установа, а када је то потребно, може ова лица и малољетника

¹⁹ М. Говедарица, 139.

позвати ради непосредног обавјештавања.²⁰ Уз све ово, тужилац за малољетнике је у обавези да затражи мишљење органа старатељства о цјелисходности покретања поступка према малољетнику.

Ако је за доношење одлуке о примјени принципа опортунитета потребно испитати лична својства малољетника, суд може на образложени приједлог тужиоца упутити малољетника у прихватилиште за дјецу и омладину или васпитну установу, али најдуже до 30 дана.

Друга могућност примјене начела опортунитета јесте у случају када је извршење казне или васпитне мјере у току, тада тужилац за малољетнике може одлучити да не захтијева покретање кривичног поступка за друго кривично дјело малољетника, ако с обзиром на тежину тог кривичног дјела, као и на казну, односно васпитну мјеру која се извршава, не би имало сврхе вођење поступка и изрицање кривичне санкције за то дјело. Овај основ за примјену начела опортунитета није лимитиран апстрактном тежином дјела. Претпоставља се да је испуњен и услов да постоје докази из којих произлази основана сумња да је малољетник извршио то друго кривично дјело.²¹ У противном, не би имало смисла разматрати могућност примјене начела опортунитета, јер непостојање основане сумње о дјелу и учиниоцу, искључује сваку могућност примјене начела опортунитета кривичног гоњења. Овај облик опортунитета двоструко је условљен, с једне стране, тежином новог кривичног дјела која је предвиђена као општи услов који процјењује тужилац и, с друге стране, тренутним издржавањем казне или васпитне мјере. Ова два елемента морају да се преклапају, у смислу да је казна, односно васпитна мјера која би се изрекла за ново кривично дјело у кривичном поступку, као таква већ кумулирана у издржаваној казни, односно васпитној мјери.

Прије доношења одлуке о поступању или непоступању по начелу опортунитета, тужилац за малољетнике је обавезан да прибави мишљење органа старатељства о цјелисходности покретања поступка према малољетницима. Када орган старатељства доставља тужиоцу мишљење, дужан је да га достави што хитније. Прибављање података у виду социјалне анамнезе путем органа старатељства најчешћи је случај у пракси. Социјална анамнеза требало би да пружи оне податке који ће определијелити тужиоца да ли је сврсисходно покретати кривични поступак према малољетнику. Представници органа

²⁰ ЗЗПДМ, чл. 89, ст. 1.

²¹ М. Симовић *et al.*, *Малољетничко кривично право*, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево 2013, 314.

старатељства, односно стручни савјетници тужилаштва, могу најбоље процијенити да ли има потребе да се не покреће поступак. Какво ће бити мишљење органа старатељства зависи од околности случаја. Поред тога што би се у социјалној анамнези оцјењивала лична својства и ранији живот малољетника, средина и прилике у којима малољетник живи, услови за васпитно дјеловање на њега, не треба занемарити и могућности које органу старатељства стоје у оквиру надлежности органа социјалне заштите. Ако се ради о личности малољетника која је нестабилног понашања, која не прихвата мјере социјалне заштите, може се очекивати да ће мишљење органа старатељства бити да је сврсисходно покренути поступак ради његовог правилног васпитања. Тужилац у сваком случају тражи од органа старатељства социјалну анамнезу како би одлучио о даљем току поступка. Мишљење органа старатељства може бити такво да ће тужилац након тога донијети одлуку да није цјелисходно покретати припремни поступак, да ће примијенити неку од диверзионих мјера (васпитне препоруке), односно да је потребно покренути формалну процедуру (наредба за покретање припремног поступка).²²

Када тужилац у једном или другом случају нађе да покретање кривичног поступка не би било цјелисходно, он о томе мора, уз навођење разлога, да обавијести малољетника, браниоца, родитеља односно староца или усвојоца малољетника, орган старатељства, као и оштећеног. Међутим, ови субјекти немају могућност да иницирају да се преиспита поменута одлука тужиоца условљена примјеном начела опортунитета. Објективно, постоји ситуација да нема могућности корекције могућих „неправилних” аката тужиоца у погледу примјене начела опортунитета или васпитне препоруке, јер изостаје судска контрола *ex officio*, а изостаје и процесно овлашћење оштећеног да тражи ту контролу.²³

У пракси је заступљено поступање тужиоца за малољетнике према начелу опортунитета, и у ту сврху покушали смо и да дођемо до података колико често тужилац поступа по овом начелу. Незванични подаци Окружног тужилаштва у Бијељини, које обухвата подручја Основних судова у Бијељини и Зворнику, за 2013. годину показују да од укупно запримљена 94 предмета, тужилац је поступио према начелу опортунитета у 29 предмета (или укупно у 30 % случајева). Такође, према подацима за 2013. годину, тужилац је упутио 16 приједлога за изрицање васпитне мјере (или укупно у 17 %

²² Д. Улетиловић, Д. Шева, *Модул – Дјеца у сукобу са законом у кривичном и прекршајном поступку (са збирком прописа)*, Центар за едукацију судија и тужилаца у Републици Српској, Бања Лука 2012, 46.

²³ М. Говедарица, 124.

случајева), спајање поступка је услиједило у 19 предмета (или укупно у 20 % случајева), а мјера полицијског упозорења изречена је у девет предмета (или укупно у 10 % случајева). Према истим подацима, тужилац је у осам предмета (или укупно у 9 % случајева) донио наредбу о непокретању припремног поступка према малољетнику јер се радило о лицима за која се основано сумња да су учинили кривична дјела, а која нису навршила 14 година (дјеца), дакле радило се категорији лица која нису кривично одговорна. У осталих 13 предмета (или укупно 14 % случајева) тужилац је такође донио наредбу о непокретању припремног поступка из следећих разлога: непостојања основа сумње да је малољетник учинио кривично дјело, пријављено дјело није кривично дјело и непостојања приједлога оштећеног за кривично гоњење.

12. ИСКЉУЧЕЊЕ ЈАВНОСТИ

Право на заштиту приватности изузетно је важно за развој сваког младог човјека, па тако и малољетног учиниоца кривичног дјела. Када се суди малољетнику, јавност је увијек искључена.²⁴ Јавност је увијек искључена без обзира на то да ли се ради о припремном поступку, сједници или главном претресу, а исто важи и за поступак пред другостепеним судом. Смисао ове законске одредбе јесте да се заштити малољетник од стигматизације и осуде средине у којој живи, а истовремено и онемогућавање стицања „популарности” због учињеног кривичног дјела и спречавање штетног утицаја на његов даљи развој.

Судија може допустити да главном претресу буду присутна лица која се баве заштитом и васпитањем малољетника или сузбијањем преступништва младих, као и научни радници.²⁵ Ова одредба је факултативног карактера, што значи да не постоји обавеза суда да дозволи присуство ни тих лица. Ова лица којима се може одобрити присуство на главном претресу, осим што треба да испуњавају формалне услове у виду одређене стручне квалификације из прописане области, потребно је да се легитимишу као особе које имају одређени на закону засновани интерес да присуствују главном претресу. Примјера ради, потребно би било да увјере суд да им је присуство на главном претресу потребно, ради емпиријске верификације њихових научних или стручних истраживања,

²⁴ ЗЗПДМ, чл. 111, ст. 1.

²⁵ ЗЗПДМ, чл. 111, ст. 2.

практичне провјере теоријских ставова из области педагогије, психологије, андрагогије и сродних наука и сл.²⁶

У току главног претреса судија може наредити да се, осим тужиоца, браниоца и представника органа старатељства, са засједања удаље сва или поједина лица.²⁷ Лице с главног претреса може да буде удаљено на приједлог странака, представника органа старатељства или по службеној дужности, с тим да судија за малољетнике није дужан да претходно тражи њихово мишљење или сагласност.

Такође, за вријеме извођења појединих доказа или говора странака, судија за малољетнике може наредити да се малољетник удаљи са засједања, и то због штетног утицаја на његово васпитање. Ако је то важно за одбрану малољетника, бранилац га обавјештава о садржају и току поступка за вријеме његове одсутности.

13. МЈЕРЕ ЗА ОБЕЗБЈЕЂЕЊЕ ПРИСУСТВА МАЛОЉЕТНИКА И УСПЈЕШНО ВОЂЕЊЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА

Да би се обезбиједило присуство малољетника увијек треба дати предност мјерама забране у односу на мјеру притвора која у овом поступку има изузетан карактер. Овом мјером истовремено је малољетном лицу очувано основно право на личну слободу и омогућено успјешно вођење кривичног поступка. Када су испуњени услови из члана 197, став 1, тачке а), б) и в) Закона о кривичном поступку Републике Српске,²⁸ суд може на приједлог странака или браниоца или по службеној дужности према малољетнику умјесто одређивања и продужења притвора одредити мјере забране, и то:

1. Забрану напуштања боравишта и забрану путовања без одобрења,

²⁶ С. Кнежевић, *Малољетничко кривично право*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш 2010, 209.

²⁷ ЗЗПДМ, чл. 111, ст. 3.

²⁸ Ако постоји основана сумња да је одређено лице учинило кривично дјело, притвор се против тог лица може одредити:

а) ако се крије или ако постоје друге околности које указују на опасност од бјекства,

б) ако постоји основана бојазан да ће уништити, сакрити, измијенити или фалсификовати доказе или трагове важне за кривични поступак или ако нарочите околности указују да ће ометати кривични поступак утицајем на свједоке, саучеснике или прикриваче,

в) ако нарочите околности оравдавају бојазан да ће поновити кривично дјело или да ће довршити покушано кривично дјело или да ће учинити кривично дјело којим пријети, а за та кривична дјела може се изрећи казна затвора три године или тежа казна.

2. Забрану посјеђивања одређених мјеста или подручја,
3. Забрану састајања с одређеним лицима,
4. Наредити да се повремено јавља одређеном државном органу,
5. Наредити да се млађој пунољетној особи привремено одузме путна исправа уз забрану издавања нових исправа, као и забранити коришћење личне карте за прелазак државне границе Босне и Херцеговине.²⁹

Ако нема услова за притвор, ни ове мјере не могу да се примијене, односно ако постоје услови за притвор, он се може замијенити неком од мјера, те се ове мјере због тога некад називају и „одложени притвор” и зато се сматрају као погодност за лице према коме су примијењене.³⁰

Овлашћено службено лице може малољетно лице лишити слободе ако постоје основи сумње да је извршило кривично дјело и ако постоје разлози за одређивање притвора. Приликом лишења слободе и током боравка малољетника у надлежној јединици Министарства унутрашњих послова сви контакти овлашћеног службеног лица са малољетником се обављају на начин који у пуној мјери поштује личност малољетника и подржава његова добробит. Забрањени су било који поступци којима се нарушава физичко и ментално здравље малољетника. О лишењу слободе овлашћено службено лице одмах обавјештава родитеље односно стараоца или усвојиоца малољетника, браниоца и надлежни орган старатељства. Уколико родитељи или стараоци малољетника нису доступни, они се обавјештавају у што краћем року. Малољетника испитује тужилац или уз одобрење тужиоца овлашћено службено лице, који обезбјеђује присуство родитеља односно стараоца или усвојиоца. Приликом првог испитивања малољетника, прије почетка испитивања тужилац или овлашћено службено лице обавјештава малољетника у писаној форми, а након тога и усмено на матерњем језику на њему разумљив начин о његовим правима гарантованим ЗКПРС-ом, а посебно праву да у присуству браниоца, родитеља, односно стараоца или усвојиоца, или представника органа старатељства буде испитан од стране тужиоца или овлашћеног службеног лица. Овлашћено службено лице је дужно малољетно лице без одлагања, а најкасније у року од 12 часова довести тужиоцу и обавијестити га о разлозима и времену лишења слободе. Ако малољетник лишен слободе не буде доведен тужиоцу у овом року, пушта се на слободу.³¹ На лишење слободе не

²⁹ ЗЗПДМ, чл. 95, ст. 1.

³⁰ Н. Н. Матовски, *Казнено процесно право, Опит дел*, Скопје 2003, 354.

³¹ ЗЗПДМ, чл. 96, ст. 6.

може се изјавити жалба из разлога што је лишење слободе лимитирано роком најдуже до 12 сати, тако да евентуална жалба не би могла санирати недостатке или евентуалне посљедице лишења слободе, те би стога била беспредметна.³²

Малољетник који је лишен слободе за вријеме док се налази у надлежној организационој јединици Министарства унутрашњих послова и током задржавања у тужилаштву, смјешта се у просторију тако да није у контакту са одраслима.³³ Само довођење малољетника обавља се на начин који штити његово достојанство и претпоставку невиности. Приликом лишења слободе и стављања малољетника у притвор, малољетнику се одузимају предмети у вези са кривичним дјелом и предмети које не смије имати у притвору према правилима кућног реда, а има право да задржи личне ствари и право на одговарајућу медицинску његу која укључује и љекарски преглед након лишавања слободе. Након што му је малољетник доведен, тужилац је дужан без одлагања, а најкасније у року од 12 часова од довођења, испитати малољетника ако већ није испитан и одлучити да ли ће судији за малољетнике ставити приједлог за изрицање мјера забране, привремени смјештај или приједлог за одређивање притвора или ће га пустити на слободу. Приликом предлагања, тужилац је дужан увијек дати предност мјерама забране, а потом мјери привременог смјештаја, док притвор као крајњу мјеру предлага само ако се претходним мјерама не може обезбиједити присуство малољетника током суђења.

Притвор према малољетнику одређује се у случају ако постоји основана сумња да је малољетник учинио кривично дјело, а судија одређује притвор уколико постоје разлози прописани ЗКПРС-ом. Судија одмах по пријему приједлога за одређивање притвора, упознаје малољетника са њим, саслушава га на околности из приједлога и најкасније у року од 12 часова од пријема приједлога одлучује рјешењем о одређивању притвора, или малољетника пушта на слободу. Ако постоје околности због којих не може поступати судија за малољетнике, о притвору ће одлучити судија са посебним знањима кога одреди председник суда, о чему се обавјештава судија за малољетнике. Против рјешења којим је одређен притвор допуштена је жалба ванпретресном вијећу³⁴ (у даљем тексту вијећу) у

³² М. Симовић *et al.*, (2010), 209.

³³ ЗЗПДМ, чл. 97, ст. 1.

³⁴ Ванпретресно вијеће представља вијеће састављено од троје судија који имају посебна знања, које одлучује о жалбама против одлуке судије и доноси друге одлуке изван сједнице или главног претреса када је то одређено овим законом и прописано

року од 24 часа од часа пријема овог рјешења, жалба не задржава извршење рјешења. Уколико судија не прихвати приједлог тужиоца за одређивање притвора, он доноси рјешење којим се приједлог одбија и малољетник одмах пушта на слободу. У овом случају, тужилац на ово рјешење може уложити жалбу, која такође не задржава извршење рјешења. У оба случаја, вијеће је дужно одлуку о жалби донијети у року од 24 часа.

У току припремног поступка, по рјешењу судије притвор може трајати најдуже 30 дана од дана лишења слободе, уз обавезу вијећа да врши контролу неопходности притвора сваких десет дана, уз претходно изјашњење тужиоца о радњама предузетим за период који претходи контроли. Притвор се у току припремног поступка одлуком вијећа, на образложени приједлог тужиоца, може продужити за највише два мјесеца. Против рјешења вијећа допуштена је жалба о којој одлучује вијеће другостепеног суда у року од 24 часа по пријему жалбе. О притварању малољетника судија одмах обавјештава родитеља, стараоца или установу којој је малољетник повјерен на васпитање и чување, као и орган старатељства. Прије истека трајања притвора, судија на приједлог тужиоца укида притвор и малољетника одмах пушта на слободу.

Након окончања припремног поступка, тј. након достављања приједлога за изрицање кривичне санкције, притвор се на образложени приједлог тужиоца може продужити по одлуци вијећа за још 90 дана, уз контролу притвора сваких 30 дана. Против овог рјешења допуштена је жалба вијећу другостепеног суда који о жалби одлучује у року од 24 часа од пријема жалбе, жалба иначе не задржава извршење рјешења.

Могући су и случајеви притвора након изрицања кривичне санкције. Притвор се одмах укида ако је суд донио рјешење да се према малољетнику обустави поступак или када суд нађе да није цјелисходно малољетнику изрећи заводску васпитну мјеру или казну, него малољетнику изрекне васпитну мјеру упозорења и усмјеравања или мјеру појачаног надзора. Послије изрицања заводске васпитне мјере или казне малољетничког затвора, притвор може трајати најдуже још два мјесеца. Ако за то вријеме не буде изречена другостепена одлука којом се потврђује или преиначује првостепена одлука, притвор се укида и малољетник одмах пушта на слободу.³⁵ Уколико у року од два мјесеца буде изречена другостепена одлука којом се првостепена одлука укида, притвор може трајати још 30 дана

одредбама Закона о кривичном поступку Републике Српске. – Вид. 33ПДМ, чл. 17, ст. 3.

³⁵ 33ПДМ, чл. 102, ст. 2.

од изрицања другостепене одлуке. Уколико је малољетнику изречена заводска васпитна мјера или казна малољетничког затвора која је постала правноснажна, а малољетник се налази у притвору, у том случају се малољетник може пустити на слободу до упућивања у установу за извршење заводске васпитне мјере или казне. Свакако, вријеме проведено у притвору или установама привременог смјештаја, као и свако друго лишење слободе у вези са кривичним дјелом, урачунава се у вријеме трајања изречене заводске васпитне мјере или казне малољетничког затвора.

Док се налази у притвору, малољетник је одвојен од пунољетних лица и омогућују му се услови корисни за његово васпитање и занимање. Судија има према притвореним малољетницима иста овлашћења која по Закону о кривичном поступку Републике Српске припадају судији за претходни поступак, односно судији за претходно саслушање, и може у свако доба обилазити притвореника, са њим разговарати и од њега примати притужбе.³⁶ Обилазак малољетника у притвору врши и тужилац. По налогу судије или тужиоца обилазак притвореног малољетника може обавити сваких 20 дана стручни савјетник суда и тужилаштва. Ова лица о обиласку притвореника сачињавају извјештај који је саставни дио списка.

14. ЗАКЉУЧАК

Може се извести закључак да ЗЗПДМ регулише област малољетничког преступништва на цјеловит начин. Доношењем овог закона, наша земља је ушла у круг европских земаља које посебну пажњу посвећују превенцији малољетничке делинквенције.

Закон обавезује да у раду с малољетницима треба водити рачуна о њиховој развијености, осјетљивости, али и о приликама у којима су живјели. Поступак према малољетницима треба да садржи појачане начине заштите његове личности. Поред тога што су покретање кривичног поступка према малољетнику и изрицање кривичних санкција условљени постојањем кривичног дјела, природа и тежина кривичног дјела ипак немају тако велики значај приликом одлуке о кривичној санкцији која ће му бити изречена. Ту се превага даје самој личности малољетника, његовим психичким својствима, степену васпитања, побудама за извршење дјела, као и социјалној средини у којој живи. Заједно с овим околностима, суд цијени и природу и тежину кривичног дјела.

³⁶ ЗЗПДМ, чл. 103, ст. 3.

Овако уређен кривични поступак према малољетницима који посебну пажњу посвећује личности малољетника прописујући низ одступања у односу на општи кривични поступак који се води против пунољетних лица, показао се као функционалан и у складу је са европским и свјетским стандардима у области малољетничког преступништва. У раду, аутор се користио правним и историјским методом, те методом анализе садржаја.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Говедарица, Младенка, *Малољетни учиниоци у кривичном законодавству Републике Српске*, докторска дисертација одбрањена на Правном факултету Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево 2013;
2. Лекић, Загорка, Шкулић, Милан, *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево 2005;
3. Кнежевић, Саша, *Малољетничко кривично право*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш 2010;
4. Матовски, Никола Н., *Казнено процесно право, Општ дел*, Скопје 2003;
5. Симовић, Миодраг Н., Јовашевић, Драган, Митровић, Љубинко, Симовић-Нишевић, Марина М., *Коментар Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске*, Међународно удружење научних радника – АИС, Бања Лука 2010;
6. Симовић, Миодраг Н., Јовашевић, Драган, Митровић, Љубинко, Симовић, Марина М., *Малољетничко кривично право*, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево 2013;
7. Улетиловић, Драган, Шева, Драго, *Модул – Дјеца у сукобу са законом у кривичном и прекршајном поступку (са збирком прописа)*, Центар за едукацију судија и тужилаца у Републици Српској, Бања Лука 2012;
8. Carić, Ante, Kustura, Ivana, „Kamo ide hrvatsko maloljetničko krivično zakonodavstvo?“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 2010.

Правни прописи

1. Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 13/10 и 61/13;
2. Закон о кривичном поступку Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 53/12.

Danijel Štefek

Faculty of Law,
University of East Sarajevo

BASIC CHARACTERISTICS OF THE CRIMINAL PROCEDURE AGAINST MINORS IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Summary

Criminal procedure against minors is the special criminal procedure. Certain special rules applied in this procedure differentiate it from general criminal procedure against adults. The most important characteristics are: the duty of all participants in the procedure to treat minors with care, mandatory defense of minors, the ban on publication of the flow of the criminal procedure, the duty of participants in the process to act urgently, application of the principle of opportunity, exclusion of the public during the procedure.

The aim of the criminal proceeding against a juvenile is to prevent juvenile delinquency. Otherwise, juvenile crime is a special category of crime because juveniles are a special type of offenders. Their psychophysical status characterizes immaturity. They are extremely sensitive individuals who must be treated with utmost care through all the stages of the proceedings so as not to disturb the development of personality. Under the law, a minor is a person who was between 14 and 18 years old at the time of committing an offence.

This paper discusses basic features of the process in which a minor appears as a direct perpetrator of a crime, characteristics and the rules of the court, rules of procedure for the prosecutors and other officials with regard to the juvenile.

Key words: *Careful treatment; Mandatory defense; The publication of the proceedings; Urgent action; Principle of opportunity; Exclusion of the public.*